พัฒนาการตามแนวพุทธศาสตร์

Evolution on Buddhist Concepts

พระศรีรัชมงคลบัณฑิต,รศ.ดร.

Phrasrirajamongkolpandit, Assoc. Prof.Dr.

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา
Email : Jowkoonarun101@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาพัฒนาการของมนุษย์ ความสำคัญและความจำเป็นของพัฒนาการและพัฒนาการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานตามแนวทางของพุทธศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า มนุษย์ทุกยุคสมัยจากสมัยยุคโบราณมาถึงปัจจุบันก็มีพัฒนาการต่อมาเรื่อย ๆ ไม่เคยหยุดอยู่กับที่ พัฒนาการนั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นที่มนุษย์ต้องมี เพราะในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เรานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในทุกด้าน ชีวิตที่ไม่มีพัฒนาการนั้นจะเป็นชีวิตที่ย่ำอยู่กับที่ไม่มีอะไรที่ดีขึ้นเลย ไม่มีหลักประกันว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป ชาติใดที่คนในชาติขาดพัฒนาการไปในทางที่ดี ชาตินั้นจะเป็นชาติที่ไม่พัฒนาหรือด้อยพัฒนาจนกลายเป็นชาติที่ล้าหลัง แต่ถ้าหากพัฒนาการด้านเดียว เช่น พัฒนาด้านวัตถุ ด้านเทคโนโลยี ด้านนวัตกรรม โดยมิได้พัฒนาการด้านจิตใจแทนที่จะเป็นเรื่องดีก็อาจกลายเป็นการสร้างปัญหาใหญ่หรือปัญหาใหม่ ๆ ตามมาซึ่งต้องคอยหาวิธีการแก้ไขกันไปเรื่อย ๆ ดังนั้นการพัฒนาการนั้นควรตั้งอยู่บนพื้นฐานตามแนวทางของพุทธศาสตร์ กล่าวคือมีพัฒนาการด้านวัตถุ ด้านเทคโนโลยี ด้านนวัตกรรม ควบคู่กันไปกับพัฒนาการด้านจิตใจ ด้านพฤติกรรม และด้านปัญญา จึงจะทำให้สังคมไทย สังคมโลกเป็นสังคมที่น่าอยู่มีสันติภาพอย่างแท้จริง และเป็นสังคมอุดมคติในโลกมนุษย์นี้ได้

คำสำคัญ. 1. พัฒนาการ; 2. ตามแนวพุทธศาสตร์

Abstracts

This article aims to explore the evolution of humans, its importance and necessity, and its connection to Buddhist concepts. The study reveals that throughout human history, from ancient times to the present, there has been a continuous and unceasing process of evolution. This evolution is not only necessary but also an integral part of human life. It is crucial because human life relies on continuous improvement in all aspects; without it, life remains stagnant, with no guarantee of what the future may hold. Nations that do not embrace positive evolution risk becoming stagnant or falling behind. If a nation focuses solely on material evolution, technology, and innovation without addressing psychological evolution, it may encounter significant problems or create new challenges that require ongoing solutions. Therefore, true evolution, as understood in Buddhist concepts, encompasses material, technological, and innovative progress alongside psychological, behavioral, and intellectual growth. This holistic approach can lead to a more livable society, fostering absolute peace and the realization of an ideal society within the human world, not only in Thai society but also in the global community.

Keywords : 1. Evolution; 2. Buddhist Concepts

บทนำ

สิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อชีวิตของมนุษย์ทุกคนนั่นคือพัฒนาการมีการเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิมหรือกว่าที่เคยเป็นอยู่ ซึ่งพัฒนาการนี่เองทำให้เกิดการเรียนรู้อะไรต่าง ๆ ที่มีอยู่ที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิต การเรียนรู้ก็ส่งผลให้เกิดทักษะความชำนาญความถนัดในศิลปะวิทยาหรือในศาสตร์แขนงต่าง ๆ ทักษะทำให้เกิดงานทำให้พัฒนางานให้ดีขึ้นเป็นที่ต้องการเป็นที่ชอบใจถูกใจของผู้บริโภค เมื่อมีงานทำสิ่งที่จะเกิดตามมาก็คือเงินหรือรายได้ทั้งนี้ก็เป็นเรื่องของแต่ละงานที่จะทำให้เกิดเงินมากน้อยไม่เท่ากัน และสุดท้ายเงินนี่เองเป็นเหตุให้เกิดปัจจัย 4 หรือปัจจัยอื่น ๆ อันจะทำให้เกิดความสุขแก่ชีวิตตนเองและครอบครัว ขยายออกไปเป็นสังคม ประเทศชาติ และรวมถึงมวลมนุษยชาติ จากการใช้เงินหาความสุขในรูปแบบต่าง ๆ ใช้เงินจัดหาสิ่งที่จะมาอำนวยความสะดวกประโยชน์และความสุขสารพัด นี่ความสำคัญของการมีพัฒนาการ แต่ว่า

พัฒนาการนั่นถ้าไม่ประกอบด้วยแนวทางของพุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นในเรื่องจิตใจ พฤติกรรมและปัญญาของมนุษย์แล้วก็อาจทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาดังที่ปรากฏให้เห็นเป็นข่าวผ่านทางสื่อไม่เว้นแต่ละวันซึ่งเป็นเพราะมนุษย์มีพัฒนาการไปในด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่ได้นำเอาพัฒนาการด้านวัตถุมาคู่กับพัฒนาการด้านจิตใจ พฤติกรรม และปัญญา ตามแนวพุทธศาสตร์ ดังนั้นสังคมทุกระดับจึงจำเป็นต้องนำเอาพัฒนาการตามแนวพุทธศาสตร์อย่างจริงจังจึงจะทำให้พัฒนาการทุกเรื่องเป็นไปในแนวทางที่พึงประสงค์และมีความยั่งยืนสืบต่อไปได้

ความหมายของพัฒนาการ

ก่อนที่จะกล่าวถึงพัฒนาการนั้น จะอธิบายคำว่า “พัฒนา”ก่อน ตามความหมายของพจนานุกรม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 827) หมายถึง ทำให้เจริญ ทำให้เจริญก็คือทำให้ดีขึ้น ซึ่งก็อธิบายได้ว่า จากเดิมเริ่มต้นจริง ๆ ยังไม่มีอะไร ยังไม่ได้เป็นอะไร แต่เมื่อได้รับการพัฒนาก็กลายเป็นมีขึ้น ยกตัวอย่างเช่น มนุษย์หรือคนเราทั่วไปเดิมทีเป็นคนไม่มีความรู้ ความสามารถ พูดอะไรก็ไม่เป็น เขียนอะไรก็ไม่เป็น ทำอะไรก็ไม่ได้ แต่เมื่อได้รับการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ก็กลายเป็นคนมีความรู้ความสามารถขึ้นมาได้ พูดก็เป็น เขียนก็เป็น ทำก็ได้ ส่วนคำว่า “พัฒนาการ” พจนานุกรมได้ให้ความหมายว่า เป็นศัพท์นาม หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายในทางคดีหน้า (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 827) อย่างไรก็ตาม ยังมีท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายของพัฒนาการไว้หลายนัย ตัวอย่างเช่น สุชา จันทน์เอม กล่าวว่าพัฒนาการ หมายถึง ลำดับของการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลง (process of change) ของมนุษย์ทุกส่วนที่ต่อเนื่องกันไปในระยะเวลาหนึ่ง ๆ ตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต การเปลี่ยนแปลงนี้จะก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ เป็นขั้น ๆ จากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่งเพื่อที่จะไปสู่วุฒิภาวะ ทำให้มีลักษณะและความสามารถใหม่ ๆ เกิดขึ้น ซึ่งมีผลทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ตามลำดับ (สุชา จันทน์เอม, 2540 : 1) ทิพย์ภา เชษฐ์เชาวลิต อธิบายว่า พัฒนาการเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน มีขั้นตอน เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเจริญเติบโตงอกงามและถดถอย และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลรวมของวุฒิภาวะและประสบการณ์ (ทิพย์ภา เชษฐ์เชาวลิต 2541 : 1) ศรีเรือน แก้วกังวาล ได้อธิบายว่า พัฒนาการเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องทั้งที่สังเกตได้ง่ายชัดเจน และมองเห็นได้ยาก ไม่ชัดเจน ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต (ศรีเรือน แก้วกังวาน 2540 : 21) ส่วน Carter. V., Good กล่าวว่า พัฒนาการหมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการทำการจัดระเบียบส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งทำให้มีการเพิ่มพูนทางด้านขนาด ความแตกต่าง ความสลับซับซ้อน การผสมกลมกลืน ขีดความสามารถประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการเพิ่มวุฒิภาวะและรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีความ

คงทนถาวร อันเนื่องมาจากการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามเหตุการณ์ก็ได้ ส่วนคำว่าการเจริญเติบโตจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านปริมาณทำให้มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากขึ้น โดยที่ลักษณะเหล่านั้นมิดได้เป็นผลมาจากการเรียนรู้ แต่เกิดจากสภาพของสิ่งแวดล้อมปกติธรรมดาทีละน้อยตามลำดับและคงทนถาวร ทั้งนี้ โดยไม่มีส่วนเกี่ยวกับวัฒนธรรมแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับ อุบลรัตน์ เพ็งสถิต ที่กล่าวว่าการเจริญเติบโตหมายถึง การมีวุฒิภาวะและมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะส่วน แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากอวัยวะของร่างกายทั้งหมดก็ตาม ส่วนคำว่าพัฒนาการนั้น หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ได้อิทธิพลมาจากสภาพแวดล้อมและการเรียนรู้ รวมทั้งมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอวัยวะร่างกายทั้งหมด ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย (Good, Carter V, 1973) พัฒนาการของมนุษย์ แบ่งออกเป็น 4 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. พัฒนาการทางกาย เป็นการแบ่งพัฒนาการของมนุษย์ตามขั้นตอนในแต่ละวัย
2. พัฒนาการทางด้านความคิดหรือสติปัญญา (Cognitive Development) ของเพียเจท์
3. พัฒนาการทางด้านจิตใจ ซึ่งแบ่งย่อยเป็น(1) พัฒนาการทางด้านจิตใจ - เพศ (Psychosexual Development) ของฟรอยด์ (Freud) (2) พัฒนาการทางด้านจิตใจ - สังคม (Psychosocial Development) ของอีริคสัน (Erikson)

4. พัฒนาการทางด้านจริยธรรม (Moral Development) ของโคลเบิร์ก (Kohlberg, 2566) แต่ว่าพัฒนาการของมนุษย์ทั้ง 4 ด้านนี้ ไม่ได้เป็นจุดประสงค์ของคำว่า “พัฒนาการ” ในที่นี้ ซึ่งพัฒนาการในบทความนี้ หมายเอา พัฒนาการด้านวัตถุ ด้านเทคโนโลยี ด้านนวัตกรรม

ความหมายของพุทธศาสตร์

คำว่า “พุทธศาสตร์” มาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า พุทธ+ศาสตร์ พจนานุกรม อธิบายว่า พุทธะ เป็นศัพท์นาม หมายถึง ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 842) ส่วนคำว่า ศาสตร์ พจนานุกรม อธิบายว่า เป็นศัพท์นาม หมายถึง ระบบวิชาความรู้ มักใช้ประกอบหลังคำอื่น เช่น วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์มนุษยศาสตร์ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 1142)

คำว่า “ศาสตร์” มีความหมาย 3 นัย คือ (1) ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงและกฎที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ (2) สาขาวิชาหรือสาขาความรู้ต่าง ๆ อาทิ ชีววิทยา เคมี ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และ (3) กระบวนการที่เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้ได้ความรู้ที่สามารถทดสอบได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมารวมกันเข้าเป็นพุทธศาสตร์จึงมีความหมายว่า ศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วยเรื่องความรู้และความรู้ในที่นี้จะหมายเอาความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเน้นเฉพาะในเรื่องจิตใจ พฤติกรรม และปัญญา

พัฒนาการของมนุษย์ทั่วไป

เมื่อกล่าวถึงพัฒนาการของมนุษย์นั้นสิ่งที่จำเป็นต้องรู้ในเบื้องต้นก็คือการแบ่งยุคสมัยของมนุษย์ตามที่ปรากฏอยู่บนสื่อออนไลน์ ซึ่งได้แบ่งยุคสมัยออกเป็น 4 สมัย (http://www.digitalschool.club/,การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์แบบสากล,สืบค้นเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2566) ได้แก่

1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นสมัยที่คนมีการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ จากเครื่องมือเครื่องใช้ ยังไม่มีการใช้ตัวอักษรในการสื่อสาร สามารถแบ่งออกเป็นยุคย่อย ๆ ตามพัฒนาการในการใช้เครื่องมือของมนุษย์ ดังนี้

ก.ยุคหิน เป็นยุคที่ใช้หินเป็นเครื่องมือและอาวุธ แบ่งเป็น 3 คือ (1) ยุคหินเก่า เป็นยุคที่มนุษย์รู้จักทำเครื่องมือจากหินหยาบ ๆ พบทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2) ยุคหินกลาง เป็นยุคที่มนุษย์ได้เริ่มทำเครื่องมือที่มีความประณีตมากขึ้น เช่น เครื่องมือแบบบักโซ - ฮัวบินเหนียน ปัจจุบันพบได้ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อ่าวไทย และฝั่งตะวันตกของเกาะชวา และ (3) ยุคหินใหม่ มนุษย์นำหินมาจัดทำให้เครื่องมือและอาวุธมีความละเอียดมากขึ้น บางครั้งเรียกว่า ยุคหินขัด พบมาก ในตะวันออกกลาง จีนและอินเดียในทวีปและหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ข.ยุคโลหะ เป็นยุคที่นำโลหะมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ระยะแรกใช้ทองแดงและดีบุก แบ่งออกเป็นยุคย่อย 2 ยุค คือ (1) ยุคสำริด มีการนำทองแดงมาหลอมรวมกับดีบุกกลายเป็นสำริด ทำอาวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น กลองมโหระทึก และ (2) ยุคเหล็ก เป็นมนุษย์กลุ่มแรกที่มีการใช้เหล็ก คือ ตะวันออกกลางเป็นการนำเอาของที่มีความแข็งและคงทนกว่ามาเป็น เครื่องมือเครื่องใช้

2. สมัยประวัติศาสตร์ เป็นสมัยที่มนุษย์มีการใช้ตัวอักษรในการสื่อสาร แบ่งออกเป็นสมัยต่าง ๆ ดังนี้

ก. สมัยโบราณ เริ่มตั้งแต่มนุษย์สร้างเมืองบนลุ่มแม่น้ำไทกรีสยูเฟตีส และประดิษฐ์ตัวอักษรใช้ นอกจากนั้นยังมีชาวอียิปต์ สร้างความเจริญบริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์ คนอินเดียสร้างความเจริญลุ่มแม่น้ำสินธุ คนจีน สร้างความเจริญบริเวณลุ่มน้ำฮวงโห คนกรีกและโรมันสร้างความเจริญบริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียน อารยธรรมเมโสโปเตเมีย ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ลุ่มแม่น้ำไทกริสและยูเฟรทิส สามารถประดิษฐ์อักษรคูนิฟอร์ม การสร้างซิกกูแรตใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รู้จักขุดคลองระบายน้ำ พวกอะมอไรต์ได้ตั้งจักรวรรดิบาบิโลนเนียนและจัดทำประมวลกฎหมาย "ประมวลกฎหมายฮัมมูราบี" บทลงโทษแบบรุนแรง อารยธรรมอียิปต์ มีความเก่าแก่เทียบเท่าได้กับอารยธรรมเมโสโปเตเมียอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำไนล์ของอียิปต์ สามารถประดิษฐ์ตัวอักษรภาพ "ไฮโรกลิฟิก" สร้างพีระมิดเพื่อใช่เก็บพระศพของฟาโรห์ รู้จักการชลประทาน การขุดคลองส่งน้ำ

การทำปฏิทิน อารยธรรมกรีก มีความเจริญรุ่งเรืองในบริเวณคาบสมุทรบอลข่านทางตอนเหนือของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ยุคเฮเลนิสติกสามารถขยายอาณาเขตไปถึงเอเชียไมเนอร์ เปอร์เซีย อียิปต์ จนถึง อินเดีย หลังสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช กรีกก็แตกแยกออกเป็นอาณาจักรต่าง ๆและตกอยู่ใต้การยึดครองของโรมัน ชาวกรีกนิยมปั้นรูปคนที่แสดงความรู้สึกและเคลื่อนไหว วรรณกรรมคือมหากาพย์อีเลียดและอริสโตเติลอารยธรรมโรมัน ชาวโรมันเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในคาบสมุทรอิตาลี โรมันได้รับอิธิพลจากอารยธรรมกรีก การจัดทำกฎหมายสิบสองโต๊ะ ด้านการปกครองใช้รูปแบบการปกครองแบบสาธารณรัฐและแบบมีจักรพรรดิหรือซีซาร์ นับถือศาสนาคริสต์

ข. สมัยกลาง เกิดขึ้นตั้งแต่อาณาจักรโรมันล่มสลาย ทำให้ดินแดนในยุโรปแบ่งแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย คนหันไปสนใจศาสนาคริสต์ ทำให้ศาสนามีอิทธิพลต่อคนยุโรปสมัยนั้นอย่างมาก ในขณะเดียวกันศาสนาอิสลามก็เริ่มมีอิทธิพลในตะวันออกกลางด้วย

ค. สมัยใหม่ มีการสำรวจทางทะเล มีความเจริญทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยีมีการแข่งขัน ทางการค้า เกิดความคิดเรื่องชาตินิยมอย่างรุนแรง

ง. สมัยปัจจุบัน ตั้งแต่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา จนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดสงครามเย็น และมีการล่มสลายของสหภาพโซเวียตมาจนถึงปัจจุบันจากทั้ง 4 ยุค 4 สมัยนี้จะเห็นได้ว่า มนุษย์ได้มีพัฒนาการเรื่อยมาในทุกด้าน เมื่อได้ศึกษาดูจะเห็นได้ว่า มนุษย์ยุคต้นจริง ๆ ไม่มีการศึกษาแบบมีห้องเรียนเลย อ่านหนังสือก็ไม่ออกเขียนตัวหนังสือยังไม่เป็น แต่ก็มีพัฒนาการในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตตั้งแต่การใช้หินต่อมาก็มีการรู้จักการใช้โลหะ ต่อมาอีกนานจึงรู้จักการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้เพื่อการสื่อสารและบันทึกข้อมูล และมีพัฒนาการเรื่อยมาจนสามารถสร้างและพัฒนาวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย และรู้จักการนำเทคโนโลยี และนวัตกรรมต่าง ๆ ไปใช้อย่างสร้างสรรค์ก็มี นำไปใช้เพื่อขยายดินแดนก็มี เพื่อต่อสู้ประหัตประหารกันล้มล้างกัน หรือบางช่วงเวลามีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์จนกลายเป็นสาเหตุทำให้เกิดสงครามโลกตั้ง 2 ครั้ง ก็มี

อนึ่งพัฒนาการของมนุษย์นั้นมีมาตลอดอย่างต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งเรียกกันว่า “ยุคศตวรรษที่ 21” ทั้งนี้ก็เพื่อให้มนุษย์ได้รู้เท่าทันในการบริโภคสิ่งต่าง ๆ ตามยุคสมัย มนุษย์จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ รวมทั้งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในหมู่ชนและสังคมต่าง ๆ ที่มีรสนิยมใน

การบริโภคเทคโนโลยีต่าง ๆ อย่างไร้ขีดจำกัด สิ่งที่ต้องเรียนรู้ศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม คือคิดสร้างสรรค์ ใส่ใจนวัตกรรม มีวิจารณญาณ แก้ปัญหาเป็น สื่อสารดี เต็มใจร่วมมือ ทักษะสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยี คืออัพเดตทุกข้อมูลข่าวสาร รู้เท่าทันสื่อ รอบรู้เทคโนโลยีสารสนเทศ ฉลาดสื่อสาร และทักษะชีวิตและอาชีพ คือมีความยืดหยุ่น รู้จักปรับตัว ริเริ่มสิ่งใหม่ ใส่ใจดูแลตัวเอง รู้จักเข้าสังคม เรียนรู้วัฒนธรรม มีความเป็นผู้นำ รับผิดชอบหน้าที่ พัฒนาอาชีพ หมั่นหาความรู้รอบด้าน (http://www.okmd.or.th/okmd-opportunity/ new-gen/ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21, สืบค้นวันที่ 23 เมษายน 2566)

เราจะสังเกตได้ว่า พัฒนาการโดยฝีมือของมนุษย์นั้นจากอดีตก่อนยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงยุคศตวรรษที่ 21 นั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วมีการนำเอาพัฒนาการด้านวัตถุ ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อนำไปใช้ไปใช้ใน 2 รูปแบบหลัก ๆ คือ เพื่อใช้ในทางสร้างสรรค์พัฒนา สร้างความเจริญด้านวัตถุ อำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตรูปแบบต่าง ๆ ฯลฯ และเพื่อใช้ในทางสร้างปัญหา เช่น การรบราฆ่าฟันกัน การแบ่งแยกดินแดน การแย่งชิงความเป็นมหาอำนาจในด้านต่าง ๆ การเอาเปรียบกันในรูปแบบต่าง ๆ การคดโกงทุจริตในรูปแบบต่าง ๆ การผลิตเชื้อไวรัสชนิดต่าง ๆ ดังนั้น จึงนับได้ว่า พัฒนาการของมนุษย์ในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ นั้น ส่งผลในภาพรวม 2 ด้าน คือด้านบวกหรือด้านดีหมายถึงการสร้างสรรค์พัฒนา และด้านลบหรือด้านร้ายหมายถึงการทำลายล้างการสร้างปัญหา ด้านบวกไม่มีปัญหาเลย ส่วนที่มีปัญหามากก็คือการนำเอาพัฒนาการด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมไปใช้ในการทำลายล้าง ดังเช่นปัจจุบัน กรณีปล่อยไวรัสโควิด 19 ให้แพร่ระบาดไปทั่วโลก มีผู้คนล้มตายและเจ็บป่วยติดเชื้อโรคเป็นจำนวนล้าน ๆ คน จนบัดนี้ก็ยังมีอยู่ กรณีประเทศรัสเซียกับประเทศยูเครนทำสงครามกัน หรือกรณีการรบกันในประเทศซูดาน เหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาความเสียหายทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แพร่ระบาดและมีผลกระทบแก่ประชาชนทั่วโลก นี่คือผลลัพธ์ที่ได้จากพัฒนาการของมนุษย์

ธรรมชาติของมนุษย์

สิ่งที่ต้องนำมากล่าวในบทความนี้อีกก็คือการศึกษาเพื่อให้รู้เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใดก็ตามเมื่อกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงคำว่า "จริต" ซึ่งหมายถึง ความเคยชินต่อสิ่งนั้น ๆ หรือความโน้มเอียงทางด้านจิตใจไปในสิ่งที่เคยชินมาแต่ภพชาติปางก่อน จริตนั้นแบ่งเป็น 6 คือราคจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกจริต (วิสุทธิมรรค แปล, 2542 : 41) ซึ่งแต่ละจริตนั้นก็จะมี

ธรรมชาติที่ต่างกันออกไป คือ คนราคจริต ก็จะมองหาความสวยงามความเรียบร้อย คนโทสจริต ก็จะมองหาความถูกใจถ้าไม่ถูกใจก็จะแสดงอาการโมโหหรือโกรธออกมาโดยไม่ยาก คนโมหจริต ก็จะแสดงอาการหลงงมงายยึดติดอะไร ๆ มีอัตตามากมาย คนสัทธาจริต ก็จะแสดงอาการเชื่อถืออะไรได้โดยไม่ยาก จริงหรือไม่จริงก็เชื่อได้ คนพุทธิจริต ก็จะแสดงอาการเป็นคนเจ้าปัญญามีเหตุผลเสมอจะไม่เข้าข้างใครเข้าข้างเฉพาะความถูกต้อ คนวิตกจริต ก็จะแสดงอาการของคนคิดมากขาดความมั่นใจ ซึ่งจริตทั้ง 6 นี้ เรียกได้ว่า เป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีผลหรือส่งผลต่อธรรมชาติของมนุษย์นั้นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในคำสอนทางพระพุทธศาสนานั่นคือกรรม คำว่า "กรรม" นี้ ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ท่านหมายถึง คำนาม (1) การ, การกระทำ, การงาน, กิจ, เช่น พลีกรรม ต่างกรรมต่างวาระ, เป็นการดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม (2) การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น บัดนี้กรรมตามทันแล้ว ระวังกรรมจะตามทันนะ (3) บาป, เคราะห์, เช่น คนมีกรรม กรรมของฉันแท้ ๆ (4) ความตายในคำว่าถึงแก่กรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 16) ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องกรรมไว้ตอนหนึ่งว่า กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทำ หีนปฺปณีตตาย แปลว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวหรือประณีต (ม.อุปริ, 14 : 596/385) จากข้อความตามที่กล่าวมานี้จึงสรุปได้ว่า กรรมนั่นเองเป็นบ่อเกิดของธรรมชาติมนุษย์อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งธรรมชาติในที่นี้จะเป็นเรื่องของพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจของแต่ละคน อนึ่งว่าโดยธรรมชาติของมนุษย์อีกอย่างหนึ่งก็คือมักจะรวมกันอยู่เป็นกลุ่มก้อน ไม่นิยมแยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยว สมดังที่อริสโตเติ้ล นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของกรีกได้กล่าวไว้ว่า "มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Human being is social animal)" เพราะมนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหมวดหมู่ มิได้ใช้ชีวิตอยู่เพียงคนเดียวตามลำพังแต่อย่างใด เนื่องจากมนุษย์ต้องทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันและแต่ละชีวิตต่างก็ต้องการที่จะเสริมสร้างความสุข ความมั่นใจ และความปลอดภัยให้กับตนเองอยู่เสมอ สังคมจึงเป็นแหล่งรวมศูนย์ทางความคิดที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เพื่อแสวงหาคำตอบทุก ๆ อย่างให้กับตนเอง (https://www.kroobannok. com/12093,มนุษย์เป็นสัตว์สังคม,สืบค้นเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2566) ส่วน ฮอบส์ (Hobbes) กล่าวอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์เราโดยธรรมชาติแล้วมีความเท่าเทียมกัน เพราะธรรมชาติ ได้สร้างให้คนเรามีความเท่าเทียมทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ถึงแม้ว่าภายนอก บางคนอาจจะมีร่างกายแข็งแรงหรือบางคนอาจจะดูมีความเฉลียวฉลาดกว่าผู้อื่น แต่ภาพรวมก็ไม่ได้แตกต่างกันนักและไม่ถือว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์แก่มนุษย์นัก คนที่อ่อนแอก็สามารถฆ่าคนที่แข็งแรงกว่าได้ โดยวิธีการใช้อาวุธหรือเล่ห์กลอื่น ๆ (Hobbes, 1996: 82) ตามทัศนะของฮอบส์ ธรรมชาติของมนุษย์นั้น เป็นผลรวมขององคาพยพ ตามธรรมชาติและอำนาจองคาพยพดังกล่าว ได้แก่ การเจริญเติบโต ความเคลื่อนไหว ประสาท

สัมผัสและเหตุผล เป็นต้น (Hobbes, 2008: 21) มนุษย์แต่ละคนแม้จะมีชีวิตที่แตกต่างกันออกไปตามแบบแผนประเพณีของสังคมที่สลับซับซ้อนของตน มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดเวลา แต่ก็ยังมีที่เหมือนเดิมคือความปรารถนาหรือความ หมายถึงทุกคนก็ยังมีความปรารถนาความต้องการในการประสบความสำเร็จในชีวิต มีชีวิตความเป็นอย่างมีความสุขที่เกี่ยวข้องกันทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่มนุษย์แต่ละคนมีระดับความปรารถนาความต้องการและความแสวงหามาและได้มาไม่เท่ากัน ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละคนนั้นมีต้นทุนด้านความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และโอกาส เป็นต้น ไม่เท่ากันและมนุษย์ทุกคนนั้นมีธรรมชาติติดตัวมาหลายประการ เช่น มีความโลภอยากได้อย่างไร้ขีดจำกัด มีความโกรธไม่พอใจใครก็ได้ที่ไม่ใช่พวกของตน แต่บางครั้งพวกเดียวกันแท้ ๆ ก็โกรธกันทำร้ายกันได้เพราะผลประโยชน์ไม่ลงตัวบ้าง อื่น ๆ บ้าง มีความโง่ความหลงเป็นนิสัยนึกว่าตัวเองแน่อยู่คนเดียวดีอยู่คนเดียวตลอดกาล และเมื่อต้องมารวมกันอยู่ในสังคมเดียวกันก็จะแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมือนกันบ้าง ไม่เหมือนกันบ้าง นั่นคือธรรมชาติอีกรูปแบบหนึ่งของมนุษย์ในโลกนี้

จุดเน้นของพุทธศาสตร์

สำหรับจุดที่พุทธศาสตร์เน้นหนักนั้นว่าโดยสรุปมี 3 ด้านกล่าวคือ

1.ด้านจิตใจ พระพุทธพจน์ว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตามทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต 3 อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต 3 อย่างนั้น เหมือนเงามีปกติไปตาม ฉะนั้น (ขุ.ธ. 25/11/15) จากพุทธพจน์นี้ชี้ให้เห็นว่า คำว่าธรรมทั้งหลายหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างทุกเรื่องราวทุกหตุการณ์ที่เกี่ยวกับคน มีจิตใจเป็นหัวหน้าคือเป็นตัวนำหรือผู้นำในทุกกรณี จิตใจประเสริฐที่สุดก็คือมีจิตใจเป็นใหญ่ในทุกกรณีเช่นกัน และสำเร็จมาจากใจ ถ้าจิตใจชั่วร้ายจะพูดจะทำก็ชั่วร้าย เพราะจิตใจชั่วร้าย การกระทำที่ชั่วร้าย คำพูดที่ชั่วร้าย นั้น ความทุกข์ย่อมจะติดตามเขาไปเหมือนกับล้อเกวียนหมุนไปตามรอยเท้าโคตัวที่ลากเกวียน นี่คือกรรมและผลของกรรม ในทางตรงกันข้ามถ้าจิตใจดีแล้วจะพูดจะทำก็ดี เพราะจิตใจดี เพราะการกระทำที่ดี คำพูดที่ดีนั้น ความสุขย่อมจะติดตามเขาไปเช่นเดียวกับเงาติดตามตัวบุคคล ฉะนั้น และนี่ก็คือกรรมและผลของกรรมเช่นกัน สรุปว่า พุทธศาสตร์มุ่งเน้นสอนเรื่องจิตใจก่อนเพราะจิตใจนั้นเป็นต้นกำเนิดของทั้งศีล สมาธิ ปัญญา และยังรวมถึงพฤติกรรมอีกด้วย

พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 : 247-248) กล่าวว่า จิตใจมีเจตจำนงที่จะเป็นตัวชี้นำกำหนดพฤติกรรม และสภาพจิตที่พอใจมีความสุขก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะโดยเฉพาะในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรจะทำให้ได้ในเรื่องปลีกย่อยต่อไปนี้ พ่อแม่ ผู้ใหญ่คนเลี้ยง ครู อาจารย์ เป็นต้น นำเสนอโลกแก่เด็กในลักษณะที่สื่อนำความรู้และท่าทีแห่งความรักชื่นชมปรารถนาดี เป็นมิตร และสร้างความรู้ ความเข้าใจตามเป็นจริง พร้อมทั้งเร้าจิตสำนึกที่จะก้าวเข้าไปร่วมสร้าง สรรค์ จิตที่คิดจะได้จะเอาทำให้เกิดท่าทีความรู้สึกแบบหวาดระแวงเป็นปฏิปักษ์โดยมองเพื่อนเป็นคู่แข่งตลอดจนมองเขาเป็นเหยื่อโดยเฉพาะสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบันที่อยู่ภายใต้ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ จึงต้องถ่วงดุลจิตที่คิดจะได้จะเอาด้วยการตั้งจิตคิดจะให้ซึ่งจะเป็นตัวนำจิตให้เกิดความสนใจต่อสุขทุกข์ของผู้อื่น เกิดความเข้าใจเห็นใจเพื่อนมนุษย์ พัฒนาเมตตากรุณามุทิตาขึ้นมาโดยวิธีธรรมชาติและด้วยการพัฒนาพฤติกรรมในการให้เข้ามาควบคู่ ก็ทำให้การให้กลายเป็นความสุข มีชีวิตที่ใกล้ชิดหรือไม่เหินห่างธรรมชาติเกินไป รู้จักมีความสุขในการอยู่กับธรรมชาติซึ่งจะนำไปสู่การรักธรรมชาติและการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเป็นไปเองตามกระบวนการของเหตุผลปัจจัยตามธรรมดาโดยไม่ต้องรบเร้าและเป็นผลดีทั้งชีวิตจิตใจของคนและต่อสิ่งแวดล้อมการพัฒนาด้านจิตใจสมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระญาณสังวร, 2558 : 10) อธิบายว่า ทำไมจึงต้องให้การบริหารจิต เมื่อพิจารณาถึงภาวะต่าง ๆ อันเกี่ยวแก่จิตใจของตนเท่าที่ปรากฏก็จะได้พบประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวแต่จิตใจอยู่ไม่น้อย เช่นคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจะอยู่ด้วยกันได้ก็ต้องมีการรักษาใจเอาใจกันตามสมควร ถ้าผิดใจกันก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ ไม่ต้องใครอื่นแม้แต่มารดาบิดากับบุตรธิดา คิดได้กันถึงขนาดตัดเป็นตัดตายกันก็มี แม้ตนเองของ ทุก ๆ คน ก็มีเวลาที่ใจไม่สบาย มีคราวที่ใจผ่องใสสดชื่น มีกรมเกรียมหมองเศร้า อาการที่แสดงออกต่าง ๆ ของจิตใจนี้เริ่มแสดงมาตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ ยังไม่สามารถบอกความประสงค์แก่ใครได้ นอกจากแสดงอาการทางกาย เช่น ดิ้น หรือ ร้อง คนเลี้ยงสังเกตเดาว่า เด็กต้องการอะไร เมื่อทำให้ถูกความประสงค์ เด็กก็จะสงบ บางทีทำหน้าชื่นแสดงว่า ชอบใจ เมื่อโตรู้เดียงสาขึ้นแล้วก็ยังทำอะไรตามใจแบบเด็ก อยากจะวิ่งก็วิ่ง อยากจะเล่นก็เล่น ผู้ใหญ่ต้องรู้ใจเด็กต้องรู้วิธีฝึกฝนอบรม ค่อย ๆ สอนให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ ขึ้นทีละน้อย ๆ จะตามใจหรือไม่ตามใจไปทุกอย่างก็ไม่ได้ ต้องตามใจบ้างไม่ตามใจบ้าง เมื่อเป็นผู้ใหญ่ต้องปกครองตนเองมากขึ้นก็ยิ่งจะต้องพบอาการของจิตใจมากขึ้น บางอย่างก็ไม่ควรตามใจคล้ายกับเมื่อตอนเป็นเด็ก ต่างแต่ว่าเมื่อเป็นเด็กมีผู้ใหญ่เป็นผู้ปกครองรับผิดชอบ ครั้นเป็นผู้ใหญ่ขึ้นตนเองต้องปกครองต้องรับผิดชอบตนเองเป็นส่วนใหญ่

2. ด้านพฤติกรรม ซึ่งในพจนานุกรมหมายถึง การกระทำ หรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 816) ส่วนพระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 : 244-246) อธิบายว่า พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล โดยเน้นพฤติกรรมทั่วไป ให้ความสำคัญพิเศษแก่พฤติกรรมเคยชิน โดยใช้แบบอย่างที่ดีวินัยและวัฒนธรรม ถ้าพฤติกรรมเคยชินที่ไม่เกื้อกูลเกิดขึ้นแล้วจะแก้ไขยากมาก เช่น เรื่องวินัยในท้องถนน เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงให้การสร้างพฤติกรรมเคยชินเป็นจุดเน้นข้อแรก และจุดเน้นนี้ก็ย่อมไปหาเป้าแรกคือเด็ก สำหรับคนโตแล้วก็พยายามทำไปได้เท่าไหร่ก็เท่านั้น บางเรื่องอาจจะต้องยอมปล่อยทิ้งไปทั้งรุ่น แต่สำหรับเด็กต้องทำให้ได้ทั้งในบ้านและในโรงเรียนโดยเฉพาะที่ต้องเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีข้อปฏิบัติอะไรที่ควรกระทำเป็นกิจวัตรเป็นนิสัยในการช่วยสิ่งแวดล้อมก็ช่วยกันเลือกสรรเอามาแล้วเอามาจัดเข้าในระบบวินัยแห่งชีวิตประจำวันในครอบครัวเป็นต้นให้เป็นของติดตัวและเป็นพฤติกรรมประจำตัวต่อไประยะยาว ถ้าสำเร็จก็จะลงตัวยืนตัวเป็นวิถีชีวิตของสังคมจนกระทั่งเป็นวัฒนธรรม พฤติกรรมเศรษฐกิจทั่วไป เช่น การกิน การใช้จ่ายซื้อหา การเตรียมอาหาร การกำจัดของเสียทิ้งขยะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมมาก จึงควรฝึกฝนพัฒนาให้มีพฤติกรรมเศรษฐกิจทุกอย่างในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเกื้อกูลสภาพแวดล้อม เช่น ความรู้จักประมาณในการบริโภค การซื้อหาปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้โดยมุ่งเอาคุณค่าแท้ การไม่เสพสิ่งเสพติด มึนเมา เป็นต้น พฤติกรรมในการหาความสุขก็เป็นที่มาสำคัญของปัญหาการพัฒนาคนที่ไม่พัฒนา ไม่มุ่งหาความสุขด้วยการเบียดเบียนตนหรือให้ทุกข์แก่ผู้อื่นและทำลายสิ่งแวดล้อม ควรพัฒนาให้คนรู้จักความสุขด้วยพฤติกรรมที่เกื้อกูลความสุขที่อิงธรรมชาติ หาความสุขแบบประสานและความสุขจากการให้ความสุขซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาจิตใจสูงขึ้นไปส่งเสริมพฤติกรรมที่เกื้อหนุนการพัฒนาคนหรือพัฒนาชีวิตของบุคคลโดยเฉพาะพฤติกรรมที่เป็นฐานของการพัฒนาจิตใจและปัญญาซึ่งจะทำให้ชีวิตเหมือนห่างจากการเบียดเบียนอย่าง เป็นไปเอง เช่น การไปค้นคว้าหาความรู้ เป็นต้น

3. ด้านปัญญา ปัญญาเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาให้เกิดให้มีขึ้นและให้ดีขึ้น เพราะปัญญานี่เองที่แบ่งแยกความแตกต่างกันระหว่างคนกับสัตว์เดรัจฉาน พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 250-251) อธิบายว่า ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดีและเป็นตัวนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไปและอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ เช่นชักนำเด็กตั้งแต่เล็กแต่น้อยให้รู้จักคิดใน

แนวทางของโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ทับถมกดเด็กให้จมลงไปในวังวนแห่งตัณหา หัดให้รู้จักคิดถามคิดตอบเรื่องว่าคืออะไร เป็นอย่างไร เป็นมาอย่างไร เป็นเพราะอะไร เพื่ออะไร เป็นต้น แม้แต่เมื่อพาเด็กไปร้านค้า เด็กเห็นของเล่นสนใจจะได้จะเอาก็ไม่กดความคิดของเด็กไว้กับความน่าได้น่าเอาเพียงของรูปร่างสีสัน แต่ชี้แนะเด็กในทางปัญญาด้วยโยนิโสมนสิการ เช่นว่าสิ่งนี้คืออะไร ทำที่ไหน ใช้เพื่ออะไร ทำอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร เราจะปฏิบัติต่อมันอย่างไรจึงจะดีเป็นต้น พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เด็กประพฤติปฏิบัติหรือสอนให้ทำควรให้เป็นไปด้วยความรู้ความเข้าใจ รู้เหตุผลและคุณค่าหรือประโยชน์ซึ่งนอกจากเป็นการพัฒนาปัญญาแล้วจะทำให้เกิดความพอใจเต็มใจและตั้งใจทำเกิดผลดีทางจิตใจและทำให้พฤติกรรมนั้นยั่งยืน มั่นคง ด้วยการเสพบริโภคสิ่งต่าง ๆ มี 2 ประเภท คือบริโภคด้วยตัณหา กับบริโภคด้วยปัญญา ถ้าเสพบริโภคด้วยตัณหา เช่น กินอาหารเพื่ออร่อยลิ้นหรือโก้เก๋กว่ากัน มันจะไม่มีขอบเขตโดยปริมาณและไม่ได้ผลเชิงคุณภาพ ตรงข้ามจะเกิดผลทำร้ายทำลายคุณภาพชีวิตด้วยปริมาณที่มากไปหรือน้อยไป และในเชิงคุณภาพ นอกจากนั้นยังเป็นเหตุให้สิ้นเปลืองโดยไม่สมควร เป็นเหตุให้เบียดเบียนกันในสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งเป็นการล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อมการใช้โยนิโสมนสิการในกรณีนี้ เรียกว่า การบริโภคโดยพิจารณาหรือบริโภคด้วยปัญญา เมื่อฉุกคิดพิจารณาว่า กินอาหารเพื่ออะไร และรู้ความหมาย คุณค่า ประโยชน์ที่แท้ของอาหาร คือเพื่อซ่อมแซมเสริมสร้างร่างกายให้มีสุขภาพดี นี้เรียกว่า คุณค่าแท้ ส่วนการได้เสพรสอร่อยลิ้นเป็นเพียงคุณค่าเสริมเติมหรือคุณค่าเทียม เพื่อชักจูงใจคนที่ฉลาดจะต้องรู้จักเลือกเอาให้เข้าถึงคุณค่าแท้ พอรู้อย่างนี้ปัญญาก็จะมาปรับพฤติกรรมในการกินให้เกิดความพอดีอย่างน้อยเมื่อกินต้องได้คุณค่าแท้ให้เหนือหรือไม่น้อยกว่าคุณค่าเทียมก็เกิดดุลยภาพดีขึ้นการกินด้วยปัญญาจะช่วยปรับทั้งปริมาณให้พอดีปัญญากำราบความอยากแบบตัณหาและทำให้จิตใจเกิดความอยากแบบใหม่ที่เป็นกุศลเรียกว่า ฉันทะๆ เกิด คนก็เข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เป็นคุณค่าแก่ตนเองโดยเสริมคุณภาพชีวิตทั้งกายและเกิดความสุขความพอใจทางจิตใจที่ได้สนองความต้องการในการเสริมคุณภาพชีวิต ทั้งเกื้อกูลผู้อื่นโดยไม่แย่งชิงเอาเปรียบมากและช่วยเหลือสภาพแวดล้อมโดยไม่ล้างผลาญทรัพยากรและก่อมลภาวะมากเมื่อมนุษย์ทุกคนมีพัฒนาการทั้งด้านจิตใจ ด้านพฤติกรรม และด้านปัญญา ซึ่งเป็นจุดเน้นของพุทธศาสตร์ย่อมจะนำมาซึ่งสันติสุขอย่างแท้จริงทั้งแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม

พัฒนาการตามแนวของพุทธศาสตร์

พัฒนาการทั้งในด้านวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ตามแนวพุทธศาสตร์นั้นจะต้องไม่ทิ้งเรื่องของจิตใจ พฤติกรรม และปัญญา ตัวอย่างเช่น เราจะมีพัฒนาการด้านวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรม แน่นอนที่สุด

ว่า ต้องเริ่มที่จิตใจ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างทุกเรื่องราวทุกหตุการณ์ที่เกี่ยวกับคน หรือที่คนประดิษฐ์ขึ้น มีจิตใจเป็นหัวหน้าคือเป็นตัวนำหรือผู้นำในทุกกรณี มีจิตใจเป็นใหญ่ในทุกกรณีและสำเร็จมาจากใจ ไม่มีจิตใจถึงมีอุปกรณ์เครื่องมือพร้อมก็ทำไม่ได้ พัฒนาการไม่ได้ ในขณะที่พัฒนาการทั้งในด้านวัตถุ เทคโนโลยี หรือแม้จะเป็นนวัตกรรมก็ดี ถ้าจิตใจดี ผลงานก็จะออกมาดี การนำไปใช้ก็จะเป็นด้านดี คือนำไปใช้ให้เกิดเป็นคุณเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ญาติพี่น้อง บริวาร สังคม รวมทั้งจะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกด้วยต่อมาก็เป็นเรื่องของพฤติกรรมของทั้งการพัฒนาการในด้านวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ซึ่งหมายรวมทั้งการผลิตและการบริโภคใช้สอยซึ่งพฤติกรรมที่ดีย่อมจะเป็นช่องทางให้จิตใจมีพัฒนาการและช่วยให้ปัญญางอกงาม คือมีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล และที่สำคัญพิเศษคือการสร้างหรือปลูกฝังพฤติกรรมความเคยชิน และจุดเน้นนี้ก็ย่อมไปหาเป้าหมายแรกคือเด็ก ต้องทำให้ได้ทั้งในบ้านและในโรงเรียน โดยเฉพาะที่ต้องเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีข้อปฏิบัติอะไรที่ควรกระทำเป็นกิจวัตรเป็นนิสัยในการช่วยสิ่งแวดล้อมก็ช่วยกันเลือกสรรเอามาแล้วเอามาจัดเข้าในระบบวินัยแห่งชีวิตประจำวันในครอบครัวเป็นต้นให้เป็นของติดตัวและเป็นพฤติกรรมประจำตัวต่อไประยะยาว ถ้าสำเร็จก็จะลงตัวยืนตัวเป็นวิถีชีวิตของสังคมจนกระทั่งเป็นวัฒนธรรม พฤติกรรมด้านเศรษฐกิจทั่วไป เช่น การกิน การดื่ม การใช้จ่าย การเตรียมอาหาร การกำจัดของเสียทิ้งขยะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อม ควรฝึกฝนให้มีพฤติกรรมทุกอย่างในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเกื้อกูลสภาพแวดล้อม เช่น ความรู้จักประมาณในการบริโภค การซื้อหาปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้โดยมุ่งเอาคุณค่าแท้ การไม่เสพสิ่งเสพติด การไม่เสพสิ่งที่ก่อให้เกิดความมึนเมาเสียสติ เป็นต้น พฤติกรรมในเรื่องการหาความสุขก็ต้องมุ่งหาความสุขด้วยเน้นการไม่เบียดเบียนตนหรือให้ทุกข์แก่ผู้อื่นและทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนรู้จักความสุขที่อิงธรรมชาติ หาความสุขแบบประสานคือแบ่งปันความสุข ความสุขจากการให้วัตถุ หรือการให้อภัย ความสุขด้วยการปฏิบัติธรรม ความสุขอันเกิดจากการมีจิตอาสาทำความดีประเด็นสุดท้ายพัฒนาการทั้งในด้านวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ตามแนวพุทธศาสตร์นั้นจะต้องมีปัญญาหรือต้องใช้ปัญญา ต้องรู้จักว่า วัตถุต่าง ๆ ก็ดี เทคโนโลยีต่าง ๆ ก็ดี หรือนวัตกรรมต่าง ๆ ก็ดี ส่วนไหนคือประโยชน์ ส่วนไหนคือโทษ ใช้อย่างไร บริโภคอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ใช้อย่างไร บริโภคอย่างไร จะทำให้เกิดโทษเกิดความสูญเสียเกิดความเดือดร้อนแก่ตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ปัญญาเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทั้งในด้านวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ถ้ามีปัญญาประกอบทั้งในการผลิต การบริโภค ก็จะเกิดเป็นคุณอย่างอนันต์ แต่ถ้าขาดปัญญา วัตถุต่าง ๆ ก็ดี เทคโนโลยีต่าง ๆ ก็ดี หรือนวัตกรรมต่าง ๆ ก็ดี ก็จะกลายเป็นสิ่งที่มีโทษอย่างมหันต์ เพราะปัญญาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา เป็นเครื่องมือจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดีและเป็นเครื่องมือ

นำไปสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนต้องชักนำตั้งแต่เล็กแต่น้อยให้รู้จักคิดในแนวทางของโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ทับถมกดเด็กให้จมลงไปในวังวนแห่งตัณหา หัดให้รู้จักคิดถามคิดตอบเรื่องว่า คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นมาอย่างไร เป็นเพราะอะไร เพื่ออะไร เป็นต้น เมื่อพาเด็กไปร้านค้า เด็กเห็นของเล่นสนใจจะได้จะเอาก็ไม่กดความคิดของเด็กไว้กับความน่าได้น่าเอาเพียงของรูปร่างสีสัน แต่ชี้แนะเด็กในทางปัญญาด้วยโยนิโสมนสิการ เช่นว่าสิ่งนี้คืออะไร ทำที่ไหน ใช้เพื่ออะไร ทำอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร เราจะปฏิบัติต่อมันอย่างไรจึงจะดีเป็นต้น สอนให้ทำควรให้เป็นไปด้วยความรู้ความเข้าใจ รู้เหตุผลและคุณค่าหรือประโยชน์เมื่อใชปัญญาว่า กินอาหารเพื่ออะไร และรู้ความหมาย คุณค่า ประโยชน์ที่แท้ของอาหาร คือเพื่อซ่อมแซมเสริมสร้างร่างกายให้มีสุขภาพดี นี้เรียกว่า คุณค่าแท้ ส่วนการได้เสพรสอร่อยลิ้นเป็นเพียงคุณค่าเสริมเติมหรือคุณค่าเทียม เพื่อชักจูงใจคนที่ฉลาดจะต้องรู้จักเลือกเอาให้เข้าถึงคุณค่าแท้ พอรู้อย่างนี้ปัญญาก็จะมาปรับพฤติกรรมในการกินให้เกิดความพอดีอย่างน้อยเมื่อกินต้องได้คุณค่าแท้ให้เหนือหรือไม่น้อยกว่าคุณค่าเทียมก็เกิดดุลยภาพดีขึ้นการกินด้วยปัญญาจะช่วยปรับทั้งปริมาณให้พอดี อนึ่งปัญญาเป็นเครื่องมือกำราบความอยากแบบตัณหาและทำให้จิตใจเกิดความอยากแบบใหม่ที่เป็นกุศลเรียกว่า ฉันทะ เมื่อฉันทะเกิดขึ้นคนเราก็เข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เป็นคุณค่าแก่ตนเองโดยเสริมคุณภาพชีวิตทั้งกายและเกิดความสุขความพอใจทางจิตใจที่ได้สนองความต้องการในการเสริมคุณภาพชีวิต ทั้งเกื้อกูลผู้อื่นโดยไม่แย่งชิงเอาเปรียบมากและช่วยเหลือสภาพแวดล้อมโดยไม่ล้างผลาญทรัพยากรและก่อมลภาวะมาเมื่อมีพัฒนาการตามแนวพุทธศาสตร์กล่าวคือพัฒนาทั้งด้านวัตถุ เทคโนโลยี นวัตกรรมควบคู่กันไปกับการพัฒนาทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรมและปัญญา ย่อมจะให้เกิดสันติภาพและความสุขแก่ชีวิตอย่างแท้จริงได้

ผลดีจากกพัฒนาการตามแนวของพุทธศาสตร์

1. ทำให้เกิดสันติภาพและความสุขแก่มวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน
2. ทำให้เกิดพัฒนาการได้อย่างต่อเนื่อง
3. ทำให้ทั้งด้านวัตถุ เทคโนโลยี นวัตกรรม เกิดประโยชน์สูงสุด
4. ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
5. ทำให้สังคมโลกเกิดความสงบ ร่มเย็น มีมิตรไมตรีต่อกัน และน่าอยู่
6. สามารถกำจัดความขัดแย้งได้อย่างสิ้นเชิง

รูปแบบพัฒนาการตามแนวพุทธศาสตร์



สรุป

พัฒนาการตามแนวพุทธศาสตร์นั้นคือการทำวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรมซึ่งยังไม่มีให้เกิดมีขึ้น หรือที่มีอยู่แล้วให้ใช้งานดียิ่งขึ้น เหมาะสมกับการใช้สอยตามยุคสมัยซึ่งจำเป็นต้องทำหรือพัฒนาควบคู่กันไปกับพุทธศาสตร์ ซึ่งหมายถึงด้านจิตใจ พฤติกรรมและปัญญา ถ้าพัฒนาการเฉพาะด้านวัตถุ เทคโนโลยี และนวัตกรรม อย่างเดียวไม่ได้เน้นการพัฒนาด้านจิตใจ พฤติกรรม และปัญญา ควบคู่กันไปเลย พัฒนาการนั้น

แทนที่จะดีและมีประโยชน์แต่อาจส่งผลเป็นด้านลบก็ได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เช่น การผลิตอาวุธชนิดต่าง ๆ อาจจะทำมาเพื่อแย่งชิงดินแดนหรือแย่งชิงอำนาจก็ได้ แต่พัฒนาการที่ประกอบด้วยพุทธศาสตร์มีแต่ทางเจริญอย่างเดียว ไม่มีทางเสื่อม และที่สำคัญคือจะเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพและความสุขความเจริญมั่นคงก้าวหน้าแก่มวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ, เล่มที่ 25,** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____,**วิสุทธิมรรคแปล ภาค 2 ตอน 1,** (2542) พิมพ์ครั้ง 9, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2543). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. ทิพย์ภา เชษฐ์เชาวลิต.(2541). **จิตวิทยาพัฒนาการสำหรับพยาบาล**. หาดใหญ่ : ชานเมืองการพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2554). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด.

สุชา จันทน์เอม.(2540). **จิตวิทยาทั่วไป.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ศรีเรือน แก้วกังวาน.(2540). **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย : วัยรุ่น-วัยสูงอายุ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Good, Carter V. (1973). “**Role**”. Dictionary of Education. (3 rd ed) New York : Mc Graw – Hill.

Hobbes,T. (2008). **Human nature and derpore poitico**. New York: Oxford University Press.

Hobbes, T. (1996) . **Leviathan**. New York: Oxford University Press.

http://www.okmd.or.th/okmd-opportunity/new-gen,

ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2566 https://www.gotoknow.org/posts/461639.

ศาสตร์คืออะไร, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2566. https://www.novabizz.com/NovaAce/Personality/Humen Development_Theories.htm,

ความหมายของพัฒนาการ, สืบค้นวันที่ 23 เมษายน 2566 https://www.baanjomyut.com/library_2/extension-/concepts_of_developmental _psychology/01_1.html

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2566 https://www.kroobannok.com/12093